

คู่มือองค์ความรู้

การย่อมาตรการในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร

คู่มือองค์ความรู้

การย่อมาตรการในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร

โดย วิทยาลัยชุมชนมุกดาหาร

คณะผู้จัดทำ

ดร.พรวุฒิ คำแก้ว

นางสาวกิตติกา เทียงธรรม

นายธีระ พร้อมเพรียง

นางปัทมา คุ่มแก้ว

นายรัฐธรรมนุญ อางหาญ

นายสุรัตน์ สิงห์ทอง

นางเชษฐธิตา ศรีโยหะ

คำนำ

คู่มือองค์ความรู้เล่มนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้โครงการการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาหลักสูตรการทำผ้าเย็บครามและเปลือกไม้ในจังหวัดมุกดาหาร ประจำปี พ.ศ. 2564 จัดทำโดยคณะผู้วิจัย ของวิทยาลัยชุมชนมุกดาหาร โดยเนื้อหาคู่มือองค์ความรู้เล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับเทคนิคเย็บคราม ตามวิถีภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าบ้านค่านางโอก ต.ร่มเกล้า อ.นิคมคำสร้อย จ.มุกดาหาร โดยเริ่มต้นตั้งแต่ข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน และกระบวนการเย็บคราม คณะผู้จัดทำคู่มือนี้มุ่งหวังที่จะพัฒนาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนและถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นกับชุมชนต่อไป

พรวุฒิ คำแก้ว และคณะผู้จัดทำ

สิงหาคม 2565

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ข้อมูลภูมิปัญญาผู้ให้ข้อมูล	1
บทที่ 2 กระบวนการทำคราม	5
บทที่ 3 การก่หม้อนิล (หม้อคราม)	9
บทที่ 4 วิธีย้อมหม้อนิล (หม้อคราม)	14

บทที่ 1

ข้อมูลภูมิปัญญาผู้ให้ข้อมูล

กระบวนการการย้อมครามในชุมชน จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่โดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้รู้/ภูมิปัญญา และกลุ่มทอผ้าที่มีความรู้เรื่องกระบวนการการย้อมคราม ได้ข้อมูลดังนี้

1.1 ข้อมูลภูมิปัญญา

ภาพที่ 1 นางวีรวรรณ แสนสุข ภูมิปัญญาด้านการย้อมคราม

นางวีรวรรณ แสนสุข อายุ 66 ปี

เป็นสมาชิก กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านค่านางโอก

กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไท

อยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่.6 ต.ร่มเกล้า อ.นิคมคำสร้อย จ.มุกดาหาร 49130

ที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นการย้อมครามและสีธรรมชาติ

ฝึกตั้งแต่อายุประมาณ 7 ปี ชั้นประถม ป.1 โดยได้รับการถ่ายทอดการย้อมครามมาจากยาย คือนางदान คำ โคสาสู เริ่มจากการทอครามช่วยยาย ไปตัดคราม ปลูกจนได้เนื้อคราม อายุ 10 ปี ยายเริ่มสอนการทอหม้อคราม การดูแลรักษา การโจง ผ่านไปอาทิตย์หนึ่งก็เริ่มให้ย้อมฝักทำบ่อย ๆ ใช้เวลาประมาณ 3-4 เดือนถึงเริ่มเป็น

ตั้งแต่ตอนนั้นจนถึงตอนนี้ประมาณ 50 กว่าปีแล้วที่ทำย้อมคราม มีการเรียนรู้การอบรมเพิ่มเติมจากหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มเติม โดยมีความเชื่อว่าถ้าใช้ผ้าครามจะรักษาโรคได้ “ธรรมชาติบำบัด” ในสมัยเด็กถ้าใครมีบาดแผลก็ใช้ครามป้ายแผล หรือแผลฟกช้ำ ก็จะนำผ้าย้อมครามมาหนึ่งประคบก็ทำให้หายได้ เสื้อผ้าที่ใช้ก็ทอเองย้อมครามเอง ทำให้ลูกหลานได้ใช้ จนมีฝีมือดีเป็นที่ชื่นชอบของคนในพื้นที่ ทำให้มีงานทอผ้า ย้อมผ้าไม่ขาด ซึ่งในปัจจุบันรายได้จากการทอผ้า ย้อมคราม อยู่ที่ประมาณเดือนละ 15,000 บาท ต้องมีการเรียนรู้ให้พัฒนาตนเองมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สูตรส่วนผสมบางอย่างที่สะดวกในการหาในชุมชน มีการเรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ในอดีตคนนิยมย้อมครามสีเข้ม ปัจจุบันมีความต้องการสีครามที่จางลง มีหลายเฉดสี ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามความต้องการของลูกค้า

กระบวนการในการสร้างสรรค์งานช่าง

การปลูกคราม

- ปลูกช่วงเดือน 3 (เดือน ก.พ.-มี.ค.) ไถ หว่านไม่กลบไม่ต้องรดน้ำ รอน้ำฝนอย่างเดียว (ปลูกปีละครั้ง)
- เก็บช่วงเดือน 9 (เดือนสิงหาคม) เริ่มเป็นดอกมีผลเล็กน้อย จะเก็บในช่วงเช้า – เย็น ต้นห้ามเหี่ยว แขน้ำเอาเฉพาะใบกิ่งก้าน (ถ้าเป็นสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่เอาแต่ใบ)

วิธีการทำครามเปียก

1. เก็บใบครามจากต้นคราม แขน้ำเปล่า เติมน้ำเปล่าให้ท่วมใบคราม แช่ไว้ประมาณ 1 วัน (เช่น แช่ตอนเช้า ให้พลิกกลับใบครามตอนเย็น ปล่อยทิ้งไว้ข้ามคืน) จะเห็นเป็นสีคราม จึงนำมากรองเอาน้ำ จากนั้นใส่ปูนขาวอีก 1 แก้ว โดยปูนขาวที่ใช้ควรเป็นเนื้อปูนขาวที่กรองละเอียด (เอาตะกอนที่ตกค้างออกให้หมด)
2. ผสมน้ำครามกับปูนขาวเข้าด้วยกัน จากนั้น ใช้ไม้ยกน้ำคราม (กระทง ๆ) ให้เป็นสีเหลืองอมเขียว จนกว่าจะมีฟองขึ้น เวลายก(กระทง)ฟองจะจม และมีเสียง (ฟองเบา) จะปิดฝา ทิ้งไว้ 1 คืน
3. จากนั้นรินน้ำใสออก และกรองอีก 1 ครั้ง ทำจนกว่าจะได้เนื้อครามที่ตกค้างอยู่ ในภาชนะที่กรอง นำเนื้อครามใส่ถังเก็บไว้เพื่อเตรียมย้อม

การก่หม้อนิล (หม้อคราม)

1. เทน้ำต่างประมาณ ครึ่งถัง (ถัง 20 ลิตร) ใส่มะขามเปียก 2 ลิตร ต้องเป็นมะขามเปียกที่ไม่มีเม็ด และคั้นจนฟองขึ้น ไม่ต้องกรอง แต่บีบเนื้อออกและเอากากทิ้ง เทใส่ถัง

2. จากนั้นนำน้ำต่าง เทใส่ปูนขาวเพื่อละลาย เมื่อละลายเสร็จแล้วตักเอาปูนขาว 50 มิลลิกรัม กรองลงน้ำมะขาม เติมน้ำตาลทรายแดง 3 ช้อนโต๊ะ ตามด้วยเหล้าขาว 1 เป็ก ตักเนื้อคราม 2 กิโลกรัม ใส่ในถังและคนให้เข้ากัน

3. จากนั้นใช้ขันโจกให้เข้ากันอีกครั้ง ทิ้งไว้ 1 คืน เมื่อครบ 1 คืน ตักน้ำต่างเทใส่ 1 ลิตร คราม 50 มล. (ใส่เพิ่มทุกวัน) เทลงไปในถัง และโจกอีกรอบทำจนครบ 1 อาทิตย์ จนน้ำเป็นสีเขียวจึงนำไปใช้ได้

สิ่งที่ต้องใส่ลงในหม้อคราม ให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง จากรายการข้างล่าง

- กล้วยน้ำว่าสุก 1 ลูก
- มะขามเปียก 1 ฝัก
- มะเฟือง 1 ผล (บีบให้มะเฟืองแตก)
- มะกรูด 1 ผล (ผ่าครึ่ง)
- เปลือกสะเดาข้าง

สูตรแม่วิ จะนิยมใช้มะขามเปียก ถ้าหม้อเริ่มไม่มีกลิ่นหอมจากคราม ต้องให้สับปะรด 1 ชิ้นใหญ่

ให้โจกวันละ 1 ครั้ง จนกว่ากว่าหม้อครามจะเป็น (สีจะออกเหลืองๆเขียวๆ) มีกลิ่นหอมจากคราม

* ถ้าใช้เปลือกไม้ชนิดใดต้องเปลี่ยนประมาณสัปดาห์ละครั้ง เพราะเปลือกจะเน่า และต้องมีการชิมด้วย ถ้ารสชาติออกเค็ม ผาด หวาน เปรี้ยว ถือว่าใช้ได้ ถ้ามีรสชาติจืดจางสีจะไม่ติด จะเติมเหล้าขาว 1 ฝาขูดน้ำหลังจากเราย้อมเสร็จ

ข้อควรระวัง หลังโจกทุกครั้งต้องปิดฝา อย่าให้น้ำลงในหม้อครามเด็ดขาด

วิธีย้อมหมอนิล (หม้อคราม) แม่วิ

1. ใช้น้ำต่าง 1 ลิตร เนื้อคราม 1 กำมือ ละลายให้เข้ากัน
2. ตักน้ำครามที่ทำไว้ขึ้นมา 1 ชัน (ประมาณ 1 ลิตร)
3. นำฝ้ายลงไปในถังใหญ่ที่บรรจุน้ำครามและคั้นจนน้ำเข้าเนื้อฝ้าย (ตอนที่คั้นต้องให้ฝ้ายอยู่ในน้ำเสมอ เพื่อที่จะได้สีที่สม่ำเสมอ เมื่อคั้นเสร็จแล้ว ค่อยยกขึ้นทีเดียว) โดยจะคั้น 50 ครั้ง
4. นำน้ำครามที่ตักขึ้นไว้ (ในข้อที่ 2) เทลงถังเหมือนเดิม

5. นำผ้าลงย้อมหม้อถัดไปโดยทำซ้ำตามข้อ 2,3,4 จนกว่าจะได้สีที่ต้องการ
6. เมื่อคั้นเสร็จแล้ว แล้วเทน้ำครามตามข้อที่ 1 เพื่อเพิ่มเนื้อสีที่เราย้อมหมดไปให้เกิดสีหมในการใช้ครั้งต่อไป.

การคัดเลือกวัสดุ

การย้อมฝ้ายเส้นมือจะย้อมครามติดง่ายกว่า ฝ้ายโรงงาน แต่จะเปลืองครามมากกว่า แต่ที่ทำส่วนมากนิยมใช้ฝ้ายเส้นมือในชุมชนค่านางโอก หรือฝ้ายที่ปลูกเอง

ปัญหาและอุปสรรค

ครามที่ปลูกไม่เพียงพอ บางครั้งต้องซื้อจากที่อื่นเพราะมีงานสั่งจำนวนมากทำให้ครามที่ปลูกไว้ไม่เพียงพอ

จุดเด่นและอัตลักษณ์ของการสร้างสรรค์ชิ้นงาน

การย้อมครามเข้าเส้นฝ้ายทำให้ลวดลายมีความชัดเจน สีครามติดทน หอม ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนได้แก่ลายดอกสา มีการสร้างเรื่องราว และความเชื่อในลวดลายผ้า

การสืบทอดองค์ความรู้การย้อมคราม

มีการสืบทอดภายในครอบครัว โดยได้ถ่ายทอด มีการประสานให้เป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนในโรงเรียนค่านางโอก และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กลุ่มคนที่สนใจติดต่อเข้ามาเรียนรู้

บทที่ 2

กระบวนการทำคราม

กระบวนการผลิตคราม

ขั้นตอนที่ ๑ การปลูกคราม

- ๑.๑ การปลูกคราม ที่ชุมชนบ้านค่านางโอก นิยมปลูกครามกันในช่วงเดือน 3 (เดือน ก.พ.-มี.ค.)
- ๑.๒ การเตรียมดิน ควรมีการไถตะ และไถแปร เพื่อเป็นการกำจัดวัชพืชและทำให้ดินร่วนซุย
- ๑.๓ หว่านเมล็ดพันธุ์ครามลงในพื้นที่ที่เตรียมไว้ ไม่ได้รดน้ำ โดยปล่อยให้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยใช้น้ำฝน จะปลูกแค่ปีละ 1 ครั้ง

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บเกี่ยวคราม

ที่ชุมชนค่านางโอกจะเริ่มเก็บครามควรรในช่วงเดือน 9 (เดือนสิงหาคม) ครามเริ่มเป็นดอกมีผลเล็กน้อย จะเก็บในช่วงเช้า หรือ เย็น ต้นห้ามเหี่ยว แขน้ำเอาเฉพาะใบกิ่งก้าน (ถ้าเป็นสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่เอาแต่ใบ) ในปีต่อไปพอถึงช่วงฤดูฝนต้นเดิมก็จะแตกใบและเจริญเติบโตต่อไป

ขั้นตอนที่ ๓ การแช่คราม

- 3.1 ตัดต้นครามเหนือพื้นดินประมาณ ๓๐ เซนติเมตร แล้วทำเป็นมัด ๆ
- 3.2 นำมัดครามที่มัดไว้ มาแช่น้ำสะอาดในโอ่งมังกร โดยให้น้ำท่วมคราม
- 3.3 แช่น้ำประมาณ 12 ชั่วโมงแล้วให้พลิกกลับคราม และแช่ต่ออีก 12 ชั่วโมง ถ้าต้องการให้ได้เนื้อคราม จำนวนมาก ๆ ควรนำมัดครามมัดใหม่มานำแช่น้ำซ้ำอีก

ขั้นตอนที่ ๔ การทำเนื้อคราม

4.1 เก็บใบครามจากต้นคราม แขน้ำเปล่า เติมน้ำเปล่าให้ท่วมใบคราม แช่ไว้ประมาณ 1 วัน (เช่น แช่ตอนเช้า ให้พลิกกลับใบครามตอนเย็น ปล่อยให้แห้งข้ามคืน) จะเห็นเป็นสีคราม จึงนำมากรองเอาน้ำ จากนั้นใส่ปูนขาวอีก 1 แก้ว โดยปูนขาวที่ใช้ควรเป็นเนื้อปูนขาวที่กรองละเอียด (เอาตะกอนที่ตกค้างออกให้หมด)

ภาพที่ 1 เก็บใบครามแล้วใส่น้ำให้ท่วมใบคราม แช่ไว้ 1 วันแล้วค่อยกรองเอาน้ำ

4.2 ผสมน้ำครามกับปูนขาวเข้าด้วยกัน จากนั้น ใช้ไม้ยอกน้ำคราม (กระทง ๆ) ให้เป็นสีเหลืองอมเขียว จนกว่าจะมีฟองขึ้น เวลายอก(กระทง)ฟองจะจม และมีเสียง (ฟองเบา) จะปิดฝา ทิ้งไว้ 1 คืน

ภาพที่ 2 ใส่ปูนขาวกับน้ำครามผสมให้เข้ากัน

ภาพที่ 3 กระทุ้งให้เกิดฟอง

4.4 จากนั้นรินน้ำใสออก ทำการกรองเนื้อคราม โดยใช้ผ้าวางพาดปากตะกร้า แล้วเทเนื้อครามออกจากโองมั่งกรใส่ลงในผ้าที่พาดไว้ บนปากตะกร้า เพื่อให้น้ำไหลออกให้หมด

ภาพที่ 4 เนื้อครามที่กรองได้

4.5 นำเนื้อครามที่กรองแล้วไปเก็บไว้ในโอ่งมังกร หรือถังพลาสติก และควรใส่น้ำปูนหรือน้ำหล่อเลี้ยงไว้สามารถเก็บเนื้อครามไว้ใช้ได้ ๒-๓ ปี

ภาพที่ 5 นำเนื้อครามที่กรองแล้วไปเก็บไว้ในโอ่งมังกร หรือถังพลาสติก

ขั้นตอนที่ ๕ การเตรียมน้ำต่าง

นำไม้ซี้เหล็กมาเผาเพื่อเอาถ่าน ซี้เถ้า - ใสถ่าน - ซี้เถ้าประมาณ ๒-๓ กิโลกรัม ลงในถังน้ำที่เจาะกันถึงเป็นรูเล็ก ๆ หลาย ๆ รู แล้ววางไว้บนภาชนะที่สามารถเก็บน้ำได้ จากนั้นให้เติมน้ำ ให้น้ำจะไหลซึมออกจากรูลงในภาชนะที่รองรับไว้ น้ำที่ได้นี้เรียกว่า “น้ำต่าง” ที่จะใช้ก่อหม้อนิล (หม้อคราม)ต่อไป

บทที่ 3

การก๋อหม้อนิล (หม้อคราม)

การก๋อหม้อนิล (หม้อคราม) ในชุมชน เป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่มีการสั่งสมองค์ความรู้ ความเชื่อที่มีต่อครามว่ามีชีวิต ต้องดูแลเลี้ยงดูเหมือนเป็นลูกหลาน ผ้าที่ย้อมออกมาจะได้สวยงาม ซึ่งในหลายพื้นที่ยังคงมีความเชื่อที่คล้าย ๆ กันในชุมชนทอผ้าย้อมครามในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร

การก๋อหม้อนิล (หม้อคราม)

ส่วนผสมสำหรับก๋อหม้อนิล (หม้อคราม) บ้านแม่วีรวรรณ แสนสุข (แม่วี) บ้านค่านางโือก

1. น้ำค้าง ส่วนประกอบ คือ น้ำเปล่า + ชี้เถ้าชี้เหล็ก
2. เนื้อคราม 2 กก.
3. มะขามเปียก (มะขามเปรี้ยว เอาแต่เนื้อ) 2 ซีด
4. ปูนขาว ½ แก้ว ประมาณ 50 – 70 มล.
5. น้ำตาลทรายแดง 3 ช้อนโต๊ะ
6. เหล้าขาว 1-2 เป็ก

ขั้นตอนการทำ

1. เทน้ำค้างประมาณ ครึ่งถัง (ถัง 20 ลิตร) ใส่มะขามเปียก 2 ลิตร ต้องเป็นมะขามเปียกที่ไม่มีเม็ด และคั้นจนฟองขึ้น ไม่ต้องกรอง แต่บีบเนื้อออกและเอากากทิ้ง เทใส่ถัง

ภาพที่ 6 ชี้เถ้าไม้ชี้เหล็กเพื่อนำน้ำค้างใช้ในการก๋อหม้อคราม

ภาพที่ 7 นำน้ำใส่ซีเมนต์แล้วกรองเอาแต่น้ำเพื่อนำมาเป็นน้ำต่าง

ภาพที่ 8 คั้นมะขามเปียกจนเกิดฟองถึงจะใช้ได้ จากนั้นกรองเอาแต่น้ำโดยไม่ต้องใช้ผ้ากรอง

ภาพที่ 9 กรองเอาแต่น้ำโดยไม่ต้องใช้ผ้ากรอง

2. จากนั้นตักปูนขาวใสในน้ำต่างเพื่อละลาย เมื่อละลายเสร็จแล้วตักเอาปูนขาว 50 มิลลิกรัม กรองลงน้ำมะขาม เติมน้ำตาลทรายแดง 3 ช้อนโต๊ะ ตามด้วยเหล้าขาว 1 เป็ก ตักเนื้อคราม 2 กิโลกรัม ใส่ในถังและคนให้เข้ากัน

ภาพที่ 10 นำปูนขาวใสในน้ำต่างละลายให้เข้ากันแล้วกรองลงถังที่มีน้ำมะขามเปียก

ภาพที่ 11 ใส่เหล้าขาวประมาณ 1 เป็ก

ภาพที่ 12 ใส่เนื้อครามประมาณ 2 กิโลกรัม

ภาพที่ 13 คนเนื้อครามให้เข้ากันกับส่วนประสมอื่น ๆ

3. จากนั้นใช้ชันโจกให้เข้ากันอีกครั้ง ทิ้งไว้ 1 คืน เมื่อครบ 1 คืน ตักน้ำต่างเทใส่ 1 ลิตร คราม 50 มล. (ใส่เพิ่มทุกวัน) เทลงไปในถัง และโจกอีกรอบทำจนครบ 1 อาทิตย์ จนน้ำเป็นสีเขียวจึงนำไปใช้ได้

ภาพที่ 14 โจกทุกวันแล้วปิดฝาอย่าให้ถูกน้ำเด็ดขาด

บทที่ 4

วิธีย้อมหม้อนิล (หม้อคราม)

วิธีย้อมหม้อนิล (หม้อคราม) แม่วี

1 ใช้น้ำด่าง 1 ลิตร เนื้อคราม 1 กำมือ ละลายให้เข้ากัน

ภาพที่ 15 เนื้อคราม 1 กำมือ ละลายในน้ำด่างให้เข้ากัน

2. ตักน้ำครามที่ทำไว้ขึ้นมา 1 ชัน (ประมาณ 1 ลิตร) ไว้เป็นเชื้อ เพื่อเตรียมผสมเนื้อครามและน้ำด่างเพิ่มเติม ตามข้อ 1 แล้วเทกลับหม้อหลังย้อมเสร็จ

ภาพที่ 16 ตักน้ำครามมาพักไว้ 1 ชัน

3. นำฝ้ายลงไปในถังใหญ่ที่บรรจุน้ำครามและคั้นจนน้ำเข้าเนื้อฝ้าย ขณะย้อมต้องระวังให้อากาศสัมผัสน้ำย้อมน้อยที่สุดนั่นคือค่อย ๆ กำเส้นฝ้ายใต้น้ำย้อมให้แน่นแล้วคลายมือให้สีครามแทรกเข้าไปในทุกอณูของเส้นฝ้าย กำและคลายไล่เรียงไปตามวงเส้นฝ้ายโดยจะคั้นประมาณ 50 ครั้ง หรือมากกว่านั้นก็ได้

ภาพที่ 17 นำฝ้ายลงย้อมในหม้อคราม

ภาพที่ 18 คั้นฝ้ายโดยห้ามยกฝ้ายขึ้นเหนือน้ำคราม

4. นำน้ำครามที่ตักขึ้นไว้เป็นเชื้อ (ในข้อที่ 2) เทลงถังเหมือนเดิม

5. ปิดเส้นฝ้ายให้หมด กระทบให้ฝ้ายเรียงเส้นและสัมผัสอากาศหากต้องการสีเข้มต้องย้อมซ้ำในหม้อครามอื่นอีกต่อไป โดยทำซ้ำตามข้อ 2,3,4 จนกว่าจะได้สีที่ต้องการ

ภาพที่ 19 นำฝ้ายลงย้อมจนกว่าจะได้สีที่ต้องการ

6. ปิดเส้นฝ้ายให้หมด กระทบให้ฝ้ายเรียงเส้นและสัมผัสอากาศ พักไว้ ๓ - ๕ นาทีจึงล้างให้สะอาดจนน้ำล้างใสไม่มีสีฝังลมให้แห้งนำไปใช้งานต่อไป